

УДК 784.6

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЕСТРАДИ: ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ

Хлопотова А.А., Юрчук В.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Войченко О.М.

Київський університет культури

В статті розкрито основні етапи та передумови формування музичного мистецтва естради. Навіть за часів давнього світу можна поділити музику на ту, що апелює до раціонального та емоційного начал. Зазначено, що безпосередні витоки естрадної музики пов'язані з розвитком мистецтва, орієнтованого на емоційно-афективну сторону. У добі середньовіччя з появою світського музикування і творчістю трубадурів, труверів та мінезингерів закладаються певні ознаки вокальної творчості, які будуть згодом притаманні й естраді сьогодення. Наголошено, що соціокультурні чинники сприяли виникненню різних аспектів мистецької практики – певних жанрів, закладів культури, тематики. Головною ознакою музичного мистецтва естради є орієнтація на широкі слухацькі смаки, інтерес до сфери почуттів, лірики, можливість викликати реакцію у аудиторії, балансує на межі «низького» та «високого».

Ключові слова: музичне мистецтво, естрада, пісня, розважальне начало.

Постановка проблеми. Музичне мистецтво естради є важливою частиною сучасної культури. Різноманітність стильових напрямків, інтерес публіки, значна економічна доцільність цього напрямку зумовлюють її актуальність для сьогодення. Одним з важливих підходів до розуміння явища є висвітлення тих чинників, які спричинили його появу та аналіз основних сутнісних рис. Відповідно виокремлення причин та специфіки формування музичного мистецтва естради є завданням, вирішення якого має велике теоретико-практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розробкою специфіки музичного мистецтва античності розглядаються в праці С. Калмикової та А. Тормахової. Формування жанру естрадної вокальної музики розкривається в праці Л. Азарової. Проблеми становлення масових жанрів в музиці ХХ століття аналізуються в роботі В. Конен. Окремі аспекти, пов'язані з витоками естрадного мистецтва, можна віднайти в розробках Т. Ліванової. Методологічне значення у питанні розкриття історичних передумов формування естрадної вокальної музики Франції має праця А. Попової, Г. Гаценко. Естрадний театр та інші заклади, пов'язані з естрадним мистецтвом є предметом дослідження О. Уварової.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Існує ряд досліджень, присвячених аналізу естрадного мистецтва. Проте більшість з них пов'язано з методологічними аспектами, в той час як історичний ракурс залишається недостатньо дослідженим.

Формулювання мети дослідження. Мета дослідження полягає у висвітленні основних чинників формування музичного мистецтва естради та окреслення етапів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Музичне мистецтво є багатовекторним. Його розвиток практично ніколи не відбувався лінійно, а зазвичай супроводжувався одночасним формуванням різних явищ, частина з яких здобула більше наукового обґрунтування, а решта – набагато меншого чи взагалі не була досліджена. Подібна ситуація пов'язана з рядом чинників соціокультурного характеру. Так розвиток професійного мистецтва, що був тісно пов'язаний з системами нотації, в силу наявнос-

ті фіксованого тексту привертала увагу науковців. Проте народна культура, представлена танцями та піснями різної тематичної спрямованості (мається на увазі не стільки фольклор, скільки міська музика, призначена для побутового виконання) досить довго не викликала інтересу науковців. В першу чергу за рахунок того, що зрідка підлягала нотації, а частіше відтворювалась на пам'ять. В. Конен відмічає, що те, що ми зараз відносимо до естрадної музики має надзвичайно давнє коріння та не обмежується виключно ХХ століттям. «Регтайм, блюз, джаз, рок та інші масові жанри наших днів йдуть у своїй художній суті до іншої культури, що має самостійні і дуже давні витоки. Від другої половини минулого століття вона досягла величезного значення, а на порозі ХХ століття стала уособлювати масову музичну свідомість нашого часу» [3, с. 16].

Виникає питання стосовно того, як можна охарактеризувати естрадну музику? Якщо цілий спектр різноманітних явищ може бути віднесеним до цього напрямку, то мають бути певні критерії, які її відрізняють від інших. Вітчизняний дослідник Л. Азарова відмічала, що провідною ознакою може бути функціональне призначення даної музики. Насамперед, її спрямованість за розважальне начало. «Вокальна й інструментальна музика на естраді нерозривні. Отже, ми доходимо висновку, що естрадна вокальна музика – це музика, призначена для співу, нескладна за змістом, проста за формою, доступна для сприйняття широкою слухацькою аудиторією й призначена в основному для культурно-розважальних цілей. Крім того, джерелом естрадної вокальної музики є масова пісня, старовинний романс (циганський романс), сучасна лірична й народна пісня, пісня в танцювальних ритмах з розвиненим інструментальним супроводом» [1]. Хоча подібний чинник начебто спрощує зміст естрадного мистецтва та дещо знижує його статус, зауважимо певну доцільність подібного підходу. Звісно, між джазовим мистецтвом та поп-музикою буде набагато більше відмінних рис, і перше буде характеризуватися більшою складністю, особливо в напрямках бі-боп, авангардний джаз і т. п. Проте обидва музичні напрямки спрямовані на слухацьку аудиторію, на контакт з нею.

Можна казати, що витоки естрадної музики були пов'язані зі світським мистецтвом. За часів давніх цивілізацій музика відігравала провідну роль у житті суспільства. Існували форми, пов'язані з супроводом ритуалів – храмова музика, яка частіше була вокальною. Одночасно могла розвиватись світська музика, призначена для супроводу бенкетів чи певних церемоній у палацах. Відомостями про розвиток музичного мистецтва були опосередковані дані, отримані з літературних джерел, зображень на стінах палаців, саркофагів, гробниць, предметів побуту. Окремої згадки заслуговують дані, представлені в філософських трактатах грецьких авторів, які пропонують використовувати різну музику для виховання чеснот, для насолоди слуху, задля морального очищення. «Античні мислителі розглядали музику як найважливіший засіб впливу на моральний світ людини, як засіб виправлення і виховання характерів, створення певної психологічної налаштованості етосу особистості. Відповідно до цього антична музична естетика розробила досить чітку класифікацію етичних властивостей музичних ладів, ритмів, мелодій, інструментів, виділяючи ті з них, які представлялися більш придатними для виховання мужньої, героїчної особистості» [2, с. 42].

За доби стародавнього світу існувала грецька музика декількох типів – діонісійська та аполонічна. Якщо для аполонічної було притаманне превалювання розумового начала, більша строгість та певна «академічність», то діонісійська, що була екстатичного характеру, пристрасною та такою, що апелює до емоційного начала, могла вважатись витоками естрадного мистецтва. Дуалістичність грецького мистецтва відмічав німецький мислитель Ф. Ніцше: «Свій твір Ніцше починає з ідеї про єдність і постійну боротьбу в давньогрецькій культурі двох начал – аполонівського і діонісійського. Ці ж два начала, дві сили, як вважає він, живуть і змагаються у людині-творці, митці» [6, с. 89]. Діонісійське начало пов'язане зі сп'янінням, в ньому все суб'єктивне зникає, це пробудження природних сил, тобто те, що зазвичай притаманне для естрадної масової музики. Відповідно музику «діонісійську», яка мала характер, пов'язаний з афективним началом у людині, що виконувалась у певних ладах з відповідною ритміко-мелодичною забарвленістю можна віднести до витоків естрадної музики.

Наступний етап розвитку музики, яка може бути пов'язана з передумовами формування естрадного мистецтва, наявний у світському мистецтві доби середньовіччя. Попри те, що середньовічна культура сприймалась як час, в який найбільшого розвитку здобуває релігійне мистецтво, для якого притаманний символічний характер, глибокий духовний зміст та уникнення акценту на естетичній стороні творів, наявними є позитивні зрушення і в іншій музиці. Саме за цієї культурно-історичної доби відмічається бурхливий розвиток народної культури – карнавальної, сміхової, пов'язаної з розважальним мистецтвом. «Тим часом тільки широкий історичний погляд дає можливість зрозуміти місце і значення нових масових жанрів в музиці ХХ століття. Їх виникненню передували багатовіковий ланцюг естетичних явищ, що беруть початок в європейському середньовіччі» [3, с. 9].

Виникає такий пласт світсько-придворної музичної культури, як творчість трубадурів та труверів, а дещо пізніше й мінезингерів. Характер їх музикування, що пов'язаний зі світськими жанрами, а також тематика, яка змальовує радощі земного життя, часто пов'язана з любовною лінією, ідеєю служіння прекрасній дамі і безпосередньо виступає тим музичним шаром, що стає основою сучасного естрадного мистецтва. Т. Ліванова виділяє ряд жанрів, в яких працюють трубадури – це різноманітні пісні, альба, пастурель, пісні-діалоги, більшість з яких втілюють любовну тематику. «В музично-поетичному мистецтві трубадурів виділилося кілька характерних жанрових різновидів вірші-пісні: альба (пісня-світанку), пастурель, близькі їй весняні *reverdies*, сирвента, *chanson de toile* (Вільний переклад – «пісня прядки»), пісні хрестоносців, пісні-діалоги (*tenson* і *jeu-parti*), плачі, танцювальні пісні. Це перерахування не є суворою класифікацією. Любовна лірика втілюється і до альбому, і в пастурелі, і в «піснях прядки», і в танцювальних піснях» [4, с. 63]. Зазначимо, що в надрах історії зберігаються імена цих виконавців. Серед перших трубадурів можна згадати Гійома VII, графа Пуатьє, герцога Аквітанського та гасконця-бідняка Маркабрюна. Крім них у праці Ліванової наводяться такі трубадури, як Джуафре Рюдель, граф Ангулемський, Бернарт де Вентадорн, Бертран де Борн, Рамбаут де Вакейрас, Пейре Відаль, Фольке Марсельський, Гіраут де Борнейль, Госельм Феді та Гіраут Рік'єр. Якщо ж звернутись до труверів, то можна навести ряд імен, хоча значна увага має бути приділена поетаті Адама де ла Аля, чий твір не лише були широко відомі серед його сучасників, але й у значній кількості дійшли до наших днів.

Сучасні дослідники А. Попова та Г. Гаценко, окреслюючи специфіку формування французької естрадної музики, влучно відмічають, що творчість французьких шансоньє зчинила неабиякий вплив на розвиток естрадного мистецтва, здійснюючи прорив у мистецькій практиці, причому можна виділити декілька своєрідних «проривів», які супроводжували цей процес. «В музичній культурі Франції на межі XVIII – XIX століть революційний підйом народу викликав розвиток мистецтва шансоньє, які відгукувалися в своїх піснях на злободенні події. Їх другий «ренесанс» відбувається в культурі ХХ ст., який привніс розгалужену та багатоманітну естрадну музику» [5, с. 30].

Загалом, розмірковуючи про витоки сучасної естрадної музики, не можна не згадати XIX століття. Адже саме доба романтизму постає тим періодом, коли відбувається остаточна кристалізація підґрунтя, на якому розквітає естрадна музика у ХХ столітті: «Безпосереднє підґрунтя до розвитку музики більш «легкої» та розважальної закладається в добу романтизму, в якій великий вплив на формування професійної музичної творчості відігравала культура міста. Саме в цей час театри легкого жанру, розважальна концертна естрада, сентиментальні міщанські романси заповнили собою художнє життя Європи» [5, с. 30].

Які ж чинники зумовлюють зміни у музичному мистецтві? Насамперед, це формування такого жанру, як масова пісня. За часів Французької буржуазної революції в умовах консолідації на-

родних мас на перший план виходить пісенний жанр, який починає відповідати запитам широкого загалу. Саме пісня сприяє духовному згуртуванню мас та виступає в якості рушія ідеологічного гатунку. Натомість, за часів романтизму, коли виникає інтерес до фольклору, здійснюється звернення до простих жанрів, достатньо легких для сприйняття, відбувається надзвичайне поширення програмної музики, що поступово сприяють зміненню культурного обличчя доби. Саме в цей період виникає чимало виконавців, чия концертна та гастрольна діяльність формують передумови для зародження естрадного напрямку. Проте в жодному випадку цей період не може зрівнятися з тим впливом, яке чинить естрадна музика на розвиток суспільної свідомості в умовах сьогодення. Причому досить важливе місце у її просуванні будуть відігравати не лише її музичні компоненти, а й, так би мовити, чинники більш вторинного гатунку – як засоби масової інформації, сфера шоу-бізнесу та т. п.

Якщо казати про естрадну музику ХХ століття, то відзначимо надзвичайну різноманітність тих напрямків, які можна до неї віднести та її вплив на повсякдення. «Не можна не помітити, як збагатився її «жанровий фонд» порівняно з відносно недавнім минулим. Так, ніколи раніше міська музика демократичного спрямування, що розвивалася поза основного шляху музичного професіоналізму і ніби «закрита» ним, не визначала в такій мірі художній вигляд сучасності. Ніколи раніше в музичному житті Заходу легкий жанр не займав настільки «почесного» місця, як в наші дні» [3, с. 9].

О. Уварова відмічає, що розвиток естрадного мистецтва зумовлений таким чинником як збільшення міст та його населення. «Не випадково і у нас і на Заході стрімкий розвиток естрадного мистецтва пов'язаний з ростом міст. Населення Петербурга до початку століття перевищило за півтора мільйона, трохи відставала Москва. З розвитком залізниць зростало число приїжджиків – гостей, котрі жадали долучитися до столичних розваг» [7, с. 7]. Так за рахунок цих соціокультурних чинників відбуваються зміни і у облаштуванні сфери музикування. Виникає

ряд закладів, розрахованих на виступи виконавців, що працюють в достатньо різних жанрах – це можуть бути кафе-концерти, кабаре, кафе-шантани, ресторани з естрадними програмами, садово-паркова естрада, театри мініатюр.

Варто зазначити, що попри досить негативне ставлення з боку деяких дослідників до естрадного мистецтва, не можна не відмітити, що в ньому наявна здатність швидко долати відстань між глядачем та мистецьким твором і попри те, що в них досить часто наявні елементи дещо побутового рівня, вони можуть легко поєднуватися з більш високим художнім твором. Причому надзвичайно багато залежить від особистості виконавця, який здатний надати новий зміст твору та максимально наблизити його до публіки. «Більш того, в естрадному мистецтві, ймовірно, як ні в якому іншому, дистанція від «низького» до «високого» невелика та важко охоплюється. Поширені, улюблені широкою публікою стереотипи, «блоки» несподівано збагачуються, наповнюються новим змістом, набувають високу духовність завдяки особистості виконавця. Сильна індивідуальність переробляє матеріал, підпорядковує його своїй власній темі, одухотворяє і облагороджує власною радістю і болем. Так одна і та ж пісня, один і той же монолог в різному виконанні можуть набувати діаметрально протилежних якостей – в одному випадку дарувати відкриттями, в іншому – знижуватися до стереотипності, банальності» [7, с. 302].

Висновки з даного дослідження та подальші перспективи. Музичне мистецтво естради є значною частиною культури сьогодення. Процес його формування нерозривно пов'язаний з розвитком світського музикування. Соціокультурні чинники сприяли виникненню різних аспектів мистецької практики, вони зумовлювали появу певних жанрів, закладів культури, певної тематики. Головною ознакою музичного мистецтва естради є орієнтація на широкі слухачські смаки, відповідність запитам суспільства, інтерес в тематиці до сфери почуттів, лірики, можливість викликати відповідну реакцію у аудиторії, балансування на межі «низького» та «високого».

Список літератури:

1. Азарова Л. Г. Формування жанру естрадної вокальної музики // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18004-formuvannya-zhanru-estradnoi-vokalnoi-muziki.html>.
2. Калмыкова С. Музыкальная эстетика в античной философии и раннем христианстве / С. Калмыкова // Универсум платоновской мысли: Неоплатонизм и христианство. Апологии Сократа. – СПб., 2001, – С. 42-50.
3. Конен В. Третий пласт. Новые массовые жанры в музыке XX века / В. Конен. – М.: Музыка, 1994. – 160 с.
4. Ливанова Т. История западноевропейской музыки до 1789 года: Учебник в 2 т. XVIII век / Т. Ливанова. – М., 1983. – Т. 1. – 696 с.
5. Попова А. Б. Историчні передумови формування естрадної вокальної музики Франції / Попова А. Б., Гаценко Г. С. // Сучасне вокальне мистецтво в Україні: кол. монографія / [ред.-упоряд. В. В. Сінельникова, А. Б. Попова]. – Київ: Ліра-К, 2017. – С. 22-30.
6. Тормахова А.М. Філософія музики в контексті європейської музичної культури 19-20 ст.: Дис. ... канд. філософських наук. Спец. 09.00.08 – естетика / Тормахова А.М.; КНУТШ. – Київ, 2009. – 201 с.
7. Уварова Е. Д. Эстрадный театр: Миниатюры, обозрения, мюзик-холлы (1917-1945) / Е.Д. Уварова. – М.: Искусство, 1983. – 320 с.

Хлопотова А.А., Юрчук В.В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Войченко О.Н.

Київський університет культури

МУЗЫКАЛЬНОЕ ИСКУССТВО ЭСТРАДЫ: К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Аннотация

В статье раскрыты основные этапы и предпосылки формирования музыкального искусства эстрады. Даже во времена древнего мира можно разделить музыку на ту, что апеллирует к рациональному и эмоциональному началу. Отмечено, что непосредственные истоки эстрадной музыки связаны с развитием искусства, ориентированного на эмоционально-аффективную сторону. В эпоху средневековья с появлением светского музицирования и творчеством трубадуров, труверов и миннезингеров закладываются определенные признаки вокального творчества, которые будут впоследствии присущи и эстраде настоящего. Отмечено, что социокультурные факторы способствовали возникновению различных аспектов художественной практики – определенных жанров, учреждений культуры, тематики. Главным признаком музыкального искусства эстрады является ориентация на широкие слушательские вкусы, интерес к сфере чувств, лирики, возможность вызвать реакцию у аудитории, балансируя на грани «низкого» и «высокого».

Ключевые слова: музыкальное искусство, эстрада, песня, развлекательное начало.

Khlopotova A.A., Yurchuk V.V.

Kiev National University of Culture and Arts

Voichenko O.M.

Kiev University of Culture

MUSICAL VARIETY ART: TO THE PROBLEM OF FORMATION

Summary

The article reveals the main stages and preconditions for the formation of musical art of pop. Even in ancient times, music can be divided into one that appeals to rational and emotional beginnings. It is noted that the direct origins of pop music are related to the development of art oriented on the emotional and affective side. In the Middle Ages, with the advent of secular music and the creativity of troubadours, trumpeters and minnesingers, certain signs of vocal creativity are laid down, which will later be inherent in the stage of the present. It was emphasized that socio-cultural factors contributed to the emergence of various aspects of artistic practice – certain genres, cultural institutions, subjects. The main feature of the musical art of the stage is the orientation towards broad listening tastes, interest in the sphere of feelings, lyrics, the ability to trigger a reaction of the audience, balancing on the verge of «low» and «high».

Keywords: musical art, pop, song, entertaining beginning.